

ami röviden ismerteti a szereplők jövőbeli sorsát, ha kell, a tragédiáikat is, sőt még a polgárháborúra is utal.

Mérleg: „Mégvolt mindenem, ami az élethez kellett: kapálhattam a szövetkezetben, Erzsí néném – miután férjhez ment – rám hagyta a szobáját, és pénzem is volt, ha beosztottam...” – A TÁVOLODÁS BÁCSKÁTÓL című novelláskötetben a kiragadott idézethez hasonló realisztikus alapozottságú, látszólag egyhangú vagy közismert, esetleg az olvasó által megélt situációk irodalmi síkon történő „elmozdítására” számos lehetőség kínálkozik, amelyek közül vizsgálódásunk közepette két változat tűnt a legerőteljesebbnek. Az egyik típusba azok a darabok tartoznak, amelyek valamilyen *formai feloldás* reményével kecsegtetnek (erre hoztuk fel példaként többek között a FEHÉR DAMASZTASZTERÍTŐ-t és a LÉGIÓSTRÜKKÖK című fejezet néhány darabját). Jellemzőbb azonban a szerzőre, amikor a tragikumba ágyazott sorsszerűség örök folytonosságát egy *mitikus világképen* belül érvényesíti. Talán ez utóbbi Majoros művészetének fősodra, mely változatos novellaformáinak rejtett vagy éppen kifejtett forrásvidékeiről, a bácskai táj és történelem sorsformáló közegéből ered. Érdekes fejleménye lehetne e művészetnek, ha a kötet címében kiemelt térbeli mozgás a jövőben nemcsak tematikai, hanem formai változást is eredményezne. A feltételezett kihívás jegyében Majoros pályájának akár ez is lehetne az iránya.

Bazsányi Sándor

A BŰNBEESÉS ELŐTT

Vörös István: *A közbülső ítélet. Versek 1981–1989*
Magvető, 1993. 162 oldal, 190 Ft

Vörös István: *Imnenvilág. Novellák*
Széphalom, 1992. 122 oldal, 89 Ft

„Még szerencse, hogy a költészethez nem vezet királyi út” – mondta Gerard Manley Hopkins, s talán azt értette ezen, hogy az egyedül üdvözítőnek elhíresztelt költői gesztusok kora lejárt. Minden költőnek joga van megteremtene tulajdon kánonát. Nincsen költészet,

nincsen iskola, mely igényt tarthatna arra, hogy a kor egyetemes érvényű foglalatának tekintsék. Szoktassuk magunkat ehhez az igazsághoz.

Van azonban ennek a belátásnak egy másik oldala is, azt pedig talán helyesebb követelménynek, mintsem igazságnak nevezni. Minden érvényes, maradandó geometriára törekvő költészetnek rendelkeznie kell azzal az erővel, amely a költő személyes tapasztalatait egy nagyobb közösség általános emlékeztetővé teheti. Az egyedli élmény itt megtalálja pontos helyét a művészi teremtés mérlegén, de őrizkedik attól az érzelmi cenzúrától, amely a költői beszédmodort túl szorosan kapcsolja az „érzelmi hagyomány” állandó elemeihez. Legyen a költészet új, nyers és nyugtalanító, de mégiscsak kínáljon kilátást a megingatott, azonban keretei szerint öröké felismerhető hagyomány anyagára.

Vörös István költészetében először is ennek a hagyományoszukságnak a munkáját éreztük: szövegei – noha helyel-közzel nem kerülhetik el egy bizonyos szenvedésmisztika mikromazochisztikus duzzasztóit – többnyire megőrzik saját medrüket, vöröseskéken csorognak: nem megélnétkenek, hanem nyugtalanítanak. Mozgásukban – nevezhetném lesben állásnak is – valamely távoli üdvrend felé kapaszkodnak, nem eszményi, hanem reális költői kielégülés felé. Vörös szembeszökő erénye nem a megfigyelőkészség, nem csip-csup részletek, tapasztalati figurák hűsége rögzítése, hanem annak az eszményi ötlethálózatnak a kifeszítése, amelyben egyes élményei csupán lebegnek, apró érintésekkel a valósághoz igazodva, szinte rögzítetlenül. Nem tényeket ágaztat el az idea felé, hanem az ideának keresi picinyke, emlékezetesen picinyke világi igazolásait. A konyhában tüsténkedő Hérakleitosz mondta: Lépjetek be, itt is istenek vannak. Konyha és istenek. De hangsúlyozni kell, hogy itt nem valami elavult istenségérzésről van szó, hanem egy alig látható transzcendenciaigény kék foltjáról, mely – mint a színes kagylókon – buksi lelkiismeretességgel húzódik meg a költemények hátterében. Vörös eleve gyanakvással fordul mesterségének zárt világa felé („Minden vers: hazugság...”, CSAK KÖRBE-KÖRBE), még hiányzik belőle a makacs várerődéppítő katonikus szögecselése, még friss élmény szerint ismeri – Shakespeare szavaival – „az emberi jóság tejét”

(„*the milk of human kindness*”). Igen, csakugyan lefegyverző ez a tapasztalást előző, bűnbecsés előtti ártatlanság. Mintha nem is tűz lobbant volna el hamuvá, hanem szumnyadó parazsát fujkálna lángra egy szélesebb világoosságra áhítózó lírai tudat. Vörös István költeményei közvetlen természetességgel kínálják költői anyagukat, s tán éppen azért, mert az még nem illeszkedik szilárdan egy kijegecesedett érzelmi összefüggés foglatába, ez az anyag megőrzi egyszeri édességét és kicsi mérgeit. Úgy tűnik, a szavak itt nem valamely huzamos mérlegelés eredményei, hanem – épp fesztelenségüknél fogva – spontánul irányítják a szöveget a kerkedtség közeli ígéret-földje felé. Innen fakadhat, hogy olykor olyan érzésünk támad, mintha hiányozna a létrából egy-egy fok, vagy mondhatnám úgy is: sok van a szövegben. Vörös aggálytalan fölrajzolással dolgozó technikája nem elfedi, hanem fölfedi, kihántja a dolgokat a költemény sötétedésre hajlamos sarkaiból, s bizonyos idegenszerű elevenséggel ruházza föl őket: olyan ez, mint amikor bútorainkat kénytelenek vagyunk kirakni a szabad ég alá. Ez a rajzolati hanyagság annál feltűnőbb, mert Vörös szemmel láthatóan nem valamely „posztmodern” boszorkánykonyha száraz gözeivel incselkedik, hanem igenis egy klasszikusan olvasható, okosan mérhető hagyomány folytatója kíván lenni. Semmi kétség, mindig szabad a verset versteleníteni. Mégis: semmiféle lazítás, bontás, ritmikus sikkasztás, lírai meddőstítés nem moshatja el a határokat a költői jelformálás és a prózai indukció feltételei közt. A költészet örök keresés és szabad alkalomteremtés egy nyelvi és szemléleti metamorfózis számára, míg a próza a fürgé nyelvi és szemléleti hozzáférésnek és egyenletes nyelvi cirkulátatásnak kísérleti telepe. A vers (hatásmechanizmusát tekintve) akkor és csakis akkor művelet, míg a próza a például így is territórium. A líra: fókusz. A próza: tízezer kapilláris. A líra: gerjesztett célnyelv. A próza: lassan kirezgő, hurkosan szaporodó jelföhalmozás.

Néhány sor, íme, találomra:

*„Végy el mindent, mit könnyen adtál,
fordítsd visszájára múltam,
két út közül a rövidebben
bizony nem sokat tanultam.”*

(BEFEJEZETT FOHÁSZ)

*„Egy barátommal mentem az utcán,
épp a túlvilágról beszélünk,
hogy verset írni ott is lehet tán,
csak ennyit reméltünk.”*

(SZELLEMIDÉZÉS)

*„A természet összhangja mert
megbomlott, haragszik ám
az Isten, és büntet gondolkodással,
büntet haláltudattal.”*

(NE FÉLJ)

Öröm, persze, roppant öröm itt újra találkozni József Attila FLÓRÁ-jának egyik gyönyörű rímalkazatával („*múltam – tanultam*”), de hát egyébként... egyébként csak a ritmikái tanácstalanság, a nyers szövegformálás, a szavak kitöltőkaraktere és lágy vezérlése szűr szemet. Az első négyes esetében (s ez, sajna, Vörös egész költészetére jellemző) nincsen rögzített ritmikái képlet, sőt – a kötet egészét latolgatva – azt mondhatjuk: már rámosolygott Orpheusz, de még nem ígérte meg neki mesterségének fűszerszámaint (szótagszámlálás, cezúrák, penultimák, az asszonánc törvényei stb. stb.). Noha Vörös intenciója alighanem a klasszikus törvények imitálására irányul: bátran alkalmazza a klasszikus versépítés messziről felismerhető alapelemeit, törekszik megtartani a hagyományos versrutin dinamikus stratégiáit. Mégis: ha szövegeit a verstudományi közmegegyezés patikamérlegére tesszük, többnyire csalódást okoznak.

Aztán a hasonlatok.

Minden figyelmes olvasónak közös tapasztalata, hogy a modern költészetben a klasszikus kétagú hasonlatok egyre ritkábban fordulnak elő, s a költői gyakorlat a hasonlat-technika és metaforaképzés szélsőesebb, titokzatosabb és meghökkentőbb változatait kedveli. Nem merném azt mondani, hogy az egyszerű hasonlítóbol és hasonlítottból összetatarozott hasonlat végleg kimúlt volna, csak annyit pendítenék meg, hogy perifériakussá, majd nem gyanússá változott. S a magyar költészet, amely a hasonlat-technika s a komplex képalkotás gazdag eszköztárát hozta létre (olvassuk csak el újra Nemes Nagy Ágnes emlékezetes csszejét a költői képről), ezt a figurát alig-alig használja, koncentrált elemekből szervezett költői alapszövegekben pedig szinte kitagadja. Nos, ez a művészi figura Vörös költészetében lépten-nyomon föl-

bukkan, nemritkán a véletlen laza pamuthulámain, többször a szöveg csúcására tűzve díznek, egy-egy rövid, túszerűszerű szövegimpulzus következményeként. Ha a hasonlat nem friss, azonnal kivilágló, ásó-kapa-nagyharang szilárdságú, úgy elernyed, lerúgja magát a verestéről, s csupán üres nyelvi szertartás marad. Csak akkor válik stílus- és struktúráképző elemmé, ha képes emlékezetesen megbarázdálni a szöveget. Hanem még pontosabban mondja a kaján mosolyú király a mesében: Melyik nyíl száll örökké? Amelyik célba talált.

Idézek. Ímc. a BEFEJEZETT FOHÁSZ első szakasza:

*„Adj bánatot a bizonytalanságnak,
nyugalmamból a kélelyt szőjed,
mint szerpentineu a túrista,
úgy jussak a kudarcokon följebb!”*

Ézt a nem értéktelen négyest a harmadik sor aggálytalanul odavetett hasonlatpacája csúfítja el. Még ha nem helytelenítjük is a hasonlat alapötletét („kudarc – szerpentin”), nyugtalanít a kötöttnek vélt forma keretében ez a „túrista” kifejezés, ez az idegenforgalmi kedvesnálókból és színes prospektusokból idetévedt beste szócska. A magyar költészet (gondoljunk Illyés telitalálataira) százával okadatulja, hogy a hasonlat végérvényesen helyére illeszti, mintegy peccséttel látja el a szöveget, s ami az imént még elvont okoskodásnak vagy szeszélyesen kitergetett öletportékának rémlett, az egyszerre szilárd belátássá és romolhatatlan költői jellé változik. Vörös István költészete törlekszik ennek az alapjaiban megrendült tiszta látásmódnak a visszaszerzésére, de türelmetlensége, egyleőre, a szövegvéletlenek ingoványában hagyja, s nem engedi, hogy kiágaskodjék az ideiglenes szövegszervezés szellemi zónáiból.

A találati pontatlanság s a szöveg korrodációs hajlamai még kíméletlenebb nyíltsággal mutatkoznak meg az INNENVILÁG című novelláskötet öt darabjában. Vörös itt sem a művek alapzatát nem teremti meg, sem az egyes tégladarabok szilárd beépítésére nem fordít elegendő figyelmet. Szövegeiben – ezekben a lassan puhatózó, poroszkálva haladó, gyakorta botló nyelvgyakorlatokban – nem csupán a statikusság és a stílárís sutaság szúr szemet, hanem a huzamosan kiérlett eszmei háttér hiánya, a fakó érzelmi lamen-

táció, olykor az akkordok ércsége is. Egy-mást tanítják még itt a szavak, mérték felett rászorulnak egymás támogatására. Föl-fölfü-lelünk ugyan a szelíd, takaros, olykor bátran kisdied dallamokra, s mégis, mégis... olyan érzésünk támad, mintha nem merné használni mind a tíz ujját a zongorista: még kissé gyámoltalanul, egy ujjal pötyögget a billentyűzet fekete-fehér mezejében. Többsnyire hiába várjuk a szöveg benső növekedését: a novella – művészi metamorfózis híján – csupán imbolyog és kétségbeesve araszol az utolsó mondat véletlen nyugvópontja felé. A körülbelüli elemnek ez az elhatalmasodása a Vörös-novella egyik legnagyobb akadályá, s majdnem eltörleszolja a szöveget a részleges kiteljesedéstől: ami egy mondaton belül – sok-sok egyes mondaton belül – történik, arra sosem boríthat fátylat a mű egészének fiktív boldogsága. Nem szándéka itt a recenzensnek, hogy tüzetesen taglalja és szélében megindokolja tartózkodását, de mégsem állhatja meg, hogy ne idézzen a könyvből három apró részletet – szinte taláalomra.

A BESZÉD című novella cselekménye természetű népek közt játszódik: a hőst eszendőkkel ezelőtt elrabolta az Umuofia nevezetű törzs egyik törzsfőnöke. Nos, az elraboló Ikefemával közlik elrablásának okát. Vörös ezt a jelenetet így ábrázolja: „Most Ikefemuna nem értette, hogy miről van szó. Ez a gyorsan elhadart mondat sehogy se állt össze a fülében. Sőhajtott egyet, és visszaváltott umuofiai nyelvre. A fejébe a túlzott erőlködéstől heves fájdalom állt bele valahol a homloka táján, és mintha egy letörött ág csüingene onnan lefelé, a szárás végighaladt a nyaka belsején, lefogott egész a gerincéig.”

Három lappal előbb Ikefemuna egyik ál-máról tudósít az író. „Az álmát, ahogy megálmodta, sehogy se tudta volna elmondani, annál is inkább, mivel pontosan nem is emlékezett rá. Felernyedtek előtte képek, a hűgát látta, aki valóságos nő már, az anyját kövéren és zokogva, és menekülést, vért. A fogai beféjádultak, ha ezekre a szorongató jelenetekre gondolt. De az álom üresen lengett előtte, mint egy kiöntött vödör...”

A KETTÉSZELETI GYÜMÖLCS című elbeszélés harmadik darabjában (a paradicsomból való kiűzetés lompos mozdulatú parafrázisa) Vörös néhány mondatban fölidézi a Teremtőt, izzadságos munkája hetedik napján. „Nagyvonalú tervek és befejezetlenség. Így állt a teremtés a hetedik napon. És az alkotó pihent. Holtfáradtan

aludt egész nap egy nagy fa árnyékában a Paradicsom közepén, és rettenetes álmok kínozták. Nyomta a bevezgetlen munka. Sokáig nem élt másnak, csak ennek az elégedetlenségnek. El is átkozta azt a fát, amelynek tövében azt az iszonyatos napot töltötte. A fölébe hajlót, aki árnyékot vetett rá, nevezte a halhatatlanság fájának, a vele szemben állót, aki mindent látott, látta az ő nyugtalan hánykódását, álmában meg-megránduló arcát, hallotta álmában hadart érthetetlen szavait, nevezte a tudás fájának. Ez a két fa tilalmas lett attól fogva...

Nem a szövegben rekedt ügyetlen szerkezeteket pécéztem ki, hanem felmutattam három mintát a kötet formailag suta megoldásaiból. A *mot juste* lázas keresése, természetesen, önmagában még nem tesz egy szöveget meggyőzővé, de a *mot injuste* figyelmetlen adagolása arra utal, hogy a művek mögött rejlő idea határozatlan, éretlen, nyelvi- leg még nem közvetíthető. Az érdektelen részletek burjánzásából aligha kerekedik emlékezetes komplexitás. Vörös prózai műveinek van ugyanis egy másik döntő hibája: nem tudja a történetet érdekessé tenni, s e téren valóban úgy tesz, mintha már beletörődött volna, hogy mestersége maga alá temette. Vedd szemügyre bármelyik írását, tanácstalanul töprengsz majd: hol van a szöveg mögött az a rejtett zálog, az az esztétikai kulcsin mögött feszkelő szolid etikai rugózat, ami miatt érdemes „mellécsélni” egy történetet? Ne valamilyen tízparancsolatra vagy racionálisan lokalizálható etikai kódexre gondoljunk itt, hanem minden prózai jelformálásnak és fabulázó furfangnak arra az elengedhetetlen követelményére, hogy többet kell tartalmaznia, mint a közvetlenül kifejezett szándékmenyiség sejteni engedné. Az ŐSZI FUTÁS például bemutat egy városi adottságoktól idegenkedő, vidéki tapasztalathoz szokott bácsikát, aki – miközben ücsörög a buszon, s a kórházba tart, hogy meglátogassa beteg feleségét – eltöpreng az életén, földézi a múltat, s egy rövid, bánatos pillantást vet a jövőre. A többit ki-ki – képzeletének merészsége szerint – kitalálhatja: ügyetlenkedés a metrő mozgólépcsőjén, dohogás a fiatalok részvértlensége és szeretetlensége miatt, az öregség tüneteinek hol morcos, hol tréfás kommentálása stb. Igen, ez lehetne a novella alaprétege, s innen persze rögtön több irányba is szaladna motívumszál: a házastársi ragaszkodás, az öregkor mumusa, a szülő-gyer-

mek viszony valamelyik aspektusa, a busz ablakai s a múlt filmjének kapcsolatai stb. mind olyan részlehetőség, amely az egész művet magasba emelhetné. Jelenlegi formájában azonban az írás meggörnyed a szeszélyesen föltornyozott ötletek ballasztja alatt, s mintegy „betelepítetlen” és pontatlan marad. A nagy, messze hordozó összefüggésből, amelybe minden maradandó írás észrevétlenül beágyazódik, csak részleges és esetleges tapasztalattörmelkeket látunk, s az írónak azt a csaknem rabiátus vágyát, hogy a naiv-produktív elbeszélő szellem módszerével birtokba vegye a emberi törvényszerűségek világát. Műveiből hiányzik még a lassú légvételek boldogsága és a szemlélődés idejében felhalmozott tudás meggyőző híradása. Idő és türelem dönti el, hogy Vörös István abból a művészi ideiglenességből, amelyet írásaiban felismerni vélünk, tovább tud-e lépni egy megcáfolható belső látomás felé.

A kis halak akkor majd fejfel lefelé fekszenek a nagy hal hasában.

A hászid Pinkász rabbi szokta mondani: Amit hajhászol, abban nem részesülsz. Ha hagyod érni a dolgokat, öledbe hullanak. Vágd fel egy nagy hal hasát, s meglátod: a kis halak ott mind fejfel lefelé fekszenek.

Báthori Csaba

VÖRÖS ISTVÁN: A KÖZBÜLSŐ ÍTÉLET

Miközben A KÖZBÜLSŐ ÍTÉLET-ről írok, az az érzésem, hogy késésben vagyok egy kicsit. Nem pusztán azért, mert a kötet jó egy éve jelent meg, ráadásul 1981 és '89 közötti verseket tartalmaz, hanem inkább amiatt, hogy az utóbbi egy-két évben Vörös István olyan verseket közölt különböző folyóiratokban, melyeknek a nagy része többé-kevésbé elszakad A KÖZBÜLSŐ ÍTÉLET világtól, és jobb is a korábbiak átlagszínvonalánál. Ezt az elmaradást persze előnyünkre is fordíthatjuk, mert azzal hívja fel a figyelmet, hogy még ha az időrend helyett tematikus ciklusokba rendezett versek egységesnek hatnak is, biztosan megtaláljuk a nyomát annak, hogy a könyv